

## סיכום

יחסי החברה הישראלית וצה"ל נקלעו ב-7 באוקטובר 2023 למשבר הקשה ביותר בתולדות המדינה. כישלוננו של הצבא להגן על תושבי הדרום והמחזות המחרדים שנחשפו לעיני כול, גרמו לשבר אמון הצפוי ללוות אותנו עוד זמן רב. המחדל הצבאי נתפס ככישלון ערכי ולא רק מקצועי, והוא התרחש לאחר שנה של מחלוקת עמוקה בחברה הישראלית, שבה סוגיית השירות בצבא שימשה את שני הצדדים כקלף בוויכוח הפוליטי בעוצמה חסרת תקדים בתולדות ישראל.

ההתעשתות המהירה של צה"ל, ההצהרה על קבלת אחריות מצד כל גורמי הפיקוד הבכיר ותפקודו של דובר צה"ל תת־אלוף הגרי כגורם מלכד, מרגיע ובעיקר מעורר אמון, סייעו להחזיר מעט מהאמון, אבל גם זה הלך ונשחק ככל שהתמשכה המלחמה. בצל הוויכוח על מטרותיה ועל הלגיטימיות של ההנהגה המדינית והצבאית נוספה גם תחושה הולכת וגוברת של הפקרת 251 החטופים שנלקחו לעזה, ושל תושבי הצפון שפונו מבתיים בשל סכנת הפלישה של חזבאללה, וטרם שבו אליהם. המתח בין הדרג הצבאי למדיני – כולל השתלחיות חסרות תקדים של שרים ושל גורמים בסביבת ראש הממשלה בראשי מערכת הביטחון – גרם גם הוא להידרדרות האמון של האזרחים במערכת.

מקיץ 2024 חל מפנה בלחימה בצפון, שהוביל להישגים אופרטיביים רבי משמעות עבור ישראל, ובראשם הפחתה דרסטית של איום חזבאללה בצפון ומהלומות מצד איראן וממקומות רחוקים אחרים. במקביל חזר והתעצם הוויכוח הפנימי בישראל על האחריות למלחמה, על הלקחים העמוקים ממתקפת חמאס, על חלוקת הנטל בין המשרתים לאלה שאינם משרתים ועל נושאים נוספים.

בימים הראשונים לאחר 7 באוקטובר הייתה תחושה של לכידות ואחדות גורל בציבור, ששיככה זמנית את הקרעים שהתגלו במהלך השנה שקדמה למלחמה. בסקרים שנערכו בשבועות הראשונים למלחמה ציינו מרבית הנשאלים את ביטויי הסולידריות כאחד הגורמים הראשונים שסייעו לתחושת הביטחון האישי שלהם. אולם ככל שחלף הזמן התפוגגה תחושה זו, וגם אירועי המלחמה הפכו להיות חלק מהוויכוח הפנימי. הרוב המכריע בציבור, שסבר כי ראש הממשלה נתניהו וממשלתו אחראים לכישלון ולהפקרה, נתקל בסירוב מצד ההנהגה לקבל אחריות ולשלם את המחיר הפוליטי. התוצאה היא התערערות נוספת באמון בכל מוסדות המדינה.

---

"חרבות ברזל" – השנה הראשונה: תמורות ביחסי צבא-חברה / עידית שפרן גימלמן, עפר שלח, ענת שפירא, ירון אסרף ודנה קרניאלי

תחושה זו משתקפת גם בנוגע לסוגיית החטופים. בראשית המלחמה נדמה היה שגורלם הקשה נקשר למאבק הלאומי ולצורך להשמיד את האיום הביטחוני. ככל שהתברר כי ישראל וצה"ל מתקשים לממש את ההבטחה "להשמיד את חמאס", ולנוכח התנהגותם של ראש הממשלה ושריו והמתקפות על הדרישה להחזרת חטופים ואף על משפחותיהם, הפכה הדאגה לגורלם וההזדהות עם הטרגדיה האנושית שלהם לרגש המוביל. לקראת תום השנה הראשונה למלחמה כבר העמידו רוב הישראלים – על פי הסקרים והאמצעים האחרים לניטור הלך הרוח בציבור – את החזרתם של החטופים כעומדת מעל לכל מטרה אחרת. השחיקה של הסולידריות ושל תחושת ההתגייסות התבטאה גם בהיבטים השונים הנוגעים לכוח האדם של צה"ל. ב־7 באוקטובר התייצבו יותר מ־300 אלף אנשי מילואים לשירות באופן מיידי, ובהם גם רבים שלא נדרשו להתגייס על ידי הצבא. אף שאין עוררין על כך שתפקוד אנשי המילואים במהלך המלחמה ומחויבותם מרשימים ביותר, השחיקה שנוצרה עם התארכות המלחמה העמיקה את האתגרים המורכבים בנוגע לכוח האדם בצה"ל. לקראת תום השנה הראשונה למלחמה הודו גם בכירי הצבא כי הוא מצוי במשבר קשה של כוח אדם, בעיקר בקרב הקצונה בדרג הביניים וגם במילואים.

לזאת התווסף הזעם הגובר על כך שהנטל העצום על הציבור המתגייס לא שינה דבר בניסיונה של הממשלה לפטור משירות את הציבור החרדי – נושא שהיה תמיד סלע מחלוקת פוליטי, אבל הפך מוחשי וכואב מתמיד בשל מחירה הכבד של המלחמה בדם ובדמים. העובדה שצה"ל ומערכת הביטחון ניסו לפתור את בעיותיהם באמצעות הכבדת הנטל על המשרתים גרמה לזעם ציבורי, ובעקבות זאת לא הוארך השירות הסדיר או השתנתה התקרה לשירות שנתי במילואים עד היום.

ההתפתחויות שחלו לאחר התקופה המתוארת במחקר שינו את התמונה הגאופוליטית: קריסת "ציר ההתנגדות" החריפה לאחר הנחתת סדרת המכות על חזבאללה וקריסת משטר אסד בסוריה; בחירתו של הנשיא דונלד טראמפ הכניסה לאזור גורם כוחני המבקש הישגים מיידיים, וזה בא לידי ביטוי באופן מיידי בעסקת החטופים, שהשיבה לישראל מספר רב של חטופים, אך ההמשך שלה אינו ברור לנוכח התנאי החד־משמעי של חמאס לסיים את המלחמה. כמו כן המפונים בצפון ובדרום עדיין רחוקים מרחק רב מחזרה לבתיהם.

בצה"ל הושלמו ופורסמו התחקירים שהציגו בפירוט מצמרר את מחדלי 7 באוקטובר ואת התקופה שקדמה להם, ובה בעת הציפו את הניגוד אל מול הדרג המדיני, שאינו מודה באחריות וממשיך בשלו, כולל בהתקפות ישירות על ראשי מערכת הביטחון. הקואליציה

המשיכה במאמציה לחוקק חוק גיוס מקל, שיעגן למעשה את השתמטות הציבור החרדי מגיוס, זאת על אף התנגדותו של הרוב המובהק בציבור לחקיקה שכזו. לנוכח כל אלה, אם לא תושלם עסקת החטופים, הסיכוי לחזרה ללחימה עצימה בעזה גובר. רוב הציבור אינו מאמין שהלחץ הצבאי אכן יביא לפתרון רצוי ברצועה או להשבת החטופים, ויש חשש משמעותי כי המגמות השליליות יחריפו בכל הצירים שאחריהם עקבנו: אמון הציבור במוסדות המדינה – בראש ובראשונה בדרג המדיני-פוליטי אבל גם בדרג הצבאי – ימשיך להישחק; בעיית כוח האדם בצה"ל תחריף, ואף עלולה להתפתח לעזיבה המונית של קצינים בשירות קבע בדרגות הביניים, תהיה שחיקה במוטיבציה לשירות משמעותי בקרב המתגייסים ועלול להיווצר משבר של ממש במילואים; הקיטוב החברתי יגבר; האמונה בצדקת הפעולה הצבאית וביכולתה להשיג מטרה כלשהי תלך ותפחת; הדכדוך ותחושת ההפקרה יעמיקו בשל הטרגדיה המתמשכת של החטופים. לנוכח ההשלכות הפוליטיות הברורות קיים קושי לנסח המלצות מדיניות לממשלה, שחלקים בתוכה מציגים אטימות לרגשות הציבור וליחסי הצבא והחברה בישראל. אולם יש חשיבות למעקב אחרי הנתונים ולהצגתם כפי שהם, וכן להמשך המעקב במכון כל העת.